

Terminy, które przydadzą się do interpretacji wiersza

Antonimy – wyrazy o znaczeniu przeciwstawnym, np. jasny – ciemny.

Apostrofa – bezpośredni zwrot do osoby lub zjawiska, np. „Litwo, ojczyzno moja...”

Archaim – wyraz, który wyszedł z użycia, pochodzi z innej epoki, zastąpiony innym, np. „dziewica” w znaczeniu „dziewczyna” w balladach Mickiewicza.

Augmentatywum (zgrubienie) – wyraz pochodny, który wyolbrzymia jakieś cechy wyrazu podstawowego, najczęściej negatywnie, np. wyrazy *zamczysko*, *dziewczynisko*.

Autoironia – ironia wobec samego siebie i własnej twórczości, np. w wierszu „Bal” Wisławy Szymborskiej czy „Serwus, Madonna” Gałczyńskiego.

Ballada – gatunek literacki, który ma formę pieśni, rymowanej, melodyjnej, podzielonej na strofy, co zbliża ją do liryki. Fabuła zbliża ją do epiki. Elementy dramatyzmu, grozy i obecność dialogów sytuują ją blisko dramatu.

Dekadentyzm – postawa przejawiająca się zniechęceniem, pesymizmem, kryzysem wartości, deklarowaniem bezsensu istnienia i niekiedy pragnienia śmierci. Tendencje te wystąpiły w poezji młodopolskiej, np. w wierszach Kazimierza Przerwy-Tetmajera: „Koniec wieku XIX” czy „Wszystko umiera z smutkiem i żalobą”.

Deminutivum – zdrobnienie wyrazu nacechowane na ogół pozytywnie, np. „złotniczeńku” w wierszu Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej „Lenartowicz”.

Epitet – wyraz pełniący funkcję określenia rzeczownika. Oznacza cechy przedmiotów, osób, zjawisk, związany jest z nastrojami czy wrażeniami podmiotu lirycznego. Bywa wyrażony przymiotnikiem, imiesłowem przymiotnikowym lub rzeczownikiem, np. *żółte ściegi pożoż* („Elegia o... [chłopcu polskim]” Krzysztofa Kamila Baczyńskiego)

Hiperbola – wyolbrzymienie jakiegoś zjawiska, pełne przesady przedstawienie jakiejś rzeczy czy postaci, np. „nigdy, więc nigdy z tobą rozstać się nie mogę! / Morzem płyniesz i łądem idziesz za mną w drogę” („Do *** Na Alpach w Spługen 1829”, Adam Mickiewicz).

Incipit – pierwsze słowo lub pierwszy wers utworu albo jego wyodrębnionego fragmentu. Niejednokrotnie w utworach lirycznych, które nie mają tytułu, pełni jego funkcję.

Inwersja (szyk przestawny) – przedstawienie kolejności wyrazów w stosunku do tradycyjnej kolejności, narzuconej przez porządek składniowy i logiczny.

Ironia – zabieg polegający na komunikowaniu treści poprzez przekazywanie komunikatu sprzecznego z sensem wypowiedzi, w sposób zrozumiały dla odbiorcy; zaznaczenie dystansu do wypowiedzi, np. powiedzenie o Pałacu Kultury i Nauki „mały, ale gustowny”.

„Ja” liryczne (podmiot liryczny) – osoba mówiąca w wierszu, fikcyjna, skonstruowana na potrzeby tekstu, wypowiadająca swoje uczucia i przeżycia.

Katastrofizm – tendencja do przepowiadania zagłady, obecna w kulturze XX wieku, np. w poezji Miłosza, Czechowicza.

Koncept – pomysł na wiersz bazujący na ogół na paradoksie, grze słów, oksymoronie, antytezie, kontraście. Ma maksymalnie zaskoczyć i zadziwić czytelnika.

Kontrast – zestawienie jakichś elementów na zasadzie ich różnic a nie podobieństwa, np. zestawieni czerni z bielą, światła z ciemnością, ciepła z zimnem, np. „ty pójdziesz górą, a ja doliną”.

Liryka bezpośrednia – rodzaj liryki, w której ujawnia się bezpośrednio podmiot liryczny, np. w postaci zaimków (*ja, mnie, mój*) czy pierwszoosobowej formie czasowników.

Liryka pośrednia – podmiot liryczny nie ujawni się bezpośrednio w wierszu, niejako ukrywa się za sytuacją liryczną przedstawianymi obrazami.

Liryka nastrojowa – liryka koncentrująca się na nastroju, np. „Deszcz jesienny” Staffa.

Liryka pejzażowa – liryka opisowa, koncentrująca się na pejzażu.

Liryka roli – odmiana liryki, w której podmiot liryczny wcieli się w rolę jakiejś postaci literackiej czy historycznej, np. „Urszula Kochanowska” Leśmiana.

List poetycki – utwór literacki, wierszowany, mający formę listu (wyrażny adresat). Przykładem jest „List do Pizonów” Horacego.

Marinizm – kierunek w poezji baroku (wziął nazwę od Giambattista Marina), charakteryzujący się wirtuozerią formalną, zabawą słowem i na ogół dworską i erotyczną tematyką, takie teksty tworzył np. Jan Andrzej Morsztyn.

Metafora (przenośnia) – połączenie w całość semantyczną wyrazów odległych znaczeniowo, w wyniku którego oba te wyrazy tracą całkowicie swe pierwotne znaczenie, a zyskują znaczenie nowe. Odmianami metafory są m.in. animacja, personifikacja, synekdocha, peryfraza.

Oksymoron – związek frazeologiczny obejmujący człony, których znaczenie kłóci się. Konstruuje się z se sobą, np. *zimny upał*, *jasna ciemność*. Wspólnie tworzą nowe znaczenia, oparte na paradoksie.

Oniryzm – konwencja polegająca na przedstawianiu rzeczywistości w poetyce snu, zerwane mogą być związki logiczne między opisami ich zdarzeniami, ważny jest nastrój i ciągi obrazów, niekiedy także inne wrażenia zmysłowe, występujące w poezji Czechowicza.

Paronomazja – zestawianie w bliskim sąsiedztwie słów podobnie brzmiących, co ma wydatnić ich pokrewieństwo, obojętne lub przeciwieństwo, np. *buraka burota* w wierszu Białoszewskiego.

Personifikacja (uособienie) – upodobnienie przyrody lub rzeczy czy zjawisk i pojęć do ludzi, np. „pamięć maluje przeszłe lata” (z wiersza „Znad ciemnej rzeki” Leopolda Staffa).

Synestezja – środek artystyczny polegający na tym, że wyrażenia właściwe jednemu zmysłom są przypisywane innym, np. „srebrzystoturkusowa cisza” w wierszu Tetmajera „Widok ze Świnicy do Doliny Wierchcichej”.

Średniówka – przedział międzywersowy, występująca w stałych miejscach pauza, przerwa, która wpływa na intonację w wierszu. Średniówka jest jednak słabiej zaznaczonym intonacyjnie przedziałem niż **klauzula** (zakończenie) wersu. Średniówka jest w wierszach sylabicznych, sylabotonicznych, tonicznych, w wierszach dłuźszych niż 8-zgłoskowe. W wierszach bez rytmu nie występuje.

„Ty” liryczny – osoba, rzecz, pojęcie, do której zwraca się podmiot liryczny w wierszu.